

Sosiaali- ja terveysministeriö

Hallituksen esitysluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi

VN/29418/2023

Taustaa

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoja hallituksen esityksen luonnoksesta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi terveydenhuoltolakia, sosiaalihuoltolakia, lakia korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta, lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista sekä valtioneuvoston asetusta hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta. Lapsilla ja nuorilla tarkoitettaisiin alle 23-vuotiaita henkilöitä.

Esityksessä ehdotetaan, että terveydenhuoltolakiin ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettuun lakiin lisättäisiin säännös siitä, että lyhytpsykoterapia tai psykoterapioista johdettu määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito olisi aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Lisäksi ehdotetaan, että sosiaalihuollossa lapsille ja nuorille olisi järjestettävä mielenterveystyön palveluna psykososiaalista tukea, jossa käytetään edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä sosiaalihuollon palvelutehtävään soveltuvien osin. Mielenterveystyön palvelua koskeva päätös olisi toimeenpantava kuukauden kuluessa asian vireille tulosta.

Lisäksi ehdotetaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:ään lisättäväksi kohta palvelun maksuttomuudesta. Esityksessä ehdotetaan myös muutosta hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta annettuun valtioneuvoston asetukseen. Yhteistyösopimuksessa tulisi sopia lasten ja nuorten psykososiaalisten menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa yhteensovittavana kokonaisuutena.

Saamelaiskäräjien vastaukset lausuntopalvelu.fi:ssä esitettyihin kysymyksiin:

1. Edustaako vastaaja

Jotakin muuta: Saamelaiskäräjät

2. Toteuttaako ehdotettu säädöskokonaisuus tavoitetta lasten ja nuorten mielenterveyden varhaisen vaiheen tuen ja hoidon saatavuuden parantamisesta perustason palveluissa?

Ei, vaan tarvittaisiin ehdotetun sijaan ja/tai lisäksi seuraavia toimia

Saamelaiskäräjät pitää periaatteellisesti lakiuudistusta kannatettavana, mutta toteutuessaan se ei takaa yhdenvertaisesti saamelaisille lapsille ja nuorille pääsyä saamenkielisiin ja kulttuurin mukaisiin perustason lyhytpsykoterapiaan tai muuhun vaikuttavaan psykososiaaliseen hoitoon. Saamelaiskäräjät tarkastelee hallituksen lakiesityksen vaikutuksia saamelaisten kielellisten oikeuksien, yhdenvertaisuuden sekä alkuperäiskansaoikeuksien mukaisesti/ näkökulmasta.

Useissa Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojataan saamelaisten oikeus omakielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Suomi on saanut suosituksia ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä parantaa näitä palveluita. Ihmisoikeuksien valvontaelinten kannanotoissa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus nähdään ennen kaikkea välineenä turvata alkuperäiskansojen kulttuuri. Saamelaisen kulttuuriperinnön turvaaminen edellyttää saamelaisten mahdollisuutta hallita mahdollisimman laajasti omaa sosiaalista ja kulttuurista kehitystä sekä osallistua sen suunnitteluun alueellisella ja kansallisella tasolla.

Kielelliset oikeudet

Saamelaisten asema alkuperäiskansana on vahvistettu Suomen perustuslaissa (17 §). Sen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Sama oikeus sisältyy myös lukuisiin Suomen ratifioimiin kansainvälisiin sopimuksiin. Perustuslain todetaan myös, että saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Tämä on toteutettu esimerkiksi saamen kielilain (1086/2003). Perustuslain ja saamen kielilain lisäksi saamelaisten oikeuksista säädetään tarkemmin muun muassa laissa saamelaiskäräjistä (974/1995).

Saamen kielilaissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia (saamen kielilaki 1.2 §). Lakia sovelletaan myös Lapin hyvinvointialueeseen. Saamen kielilain 4 §:n mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää tässä laissa tarkoitetussa viranomaisessa saamen kieltä. Viranomaisen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta tässä laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että

saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia. Tämä pykälä kuvastaa lain asettamaa vähimmäistasoa saamelaisten kielellisille oikeuksille.

Saamen kielilain 19§:n mukaan saamenkielinen asiointi on pyrittävä antamaan saamenkielisen henkilön hoidettavaksi. Jos tämä ei ole mahdollista, voidaan käyttää tulkkausta. Lakiehdotuksessa kirjattu näkemys siitä, että saamelaisille lapsille ja nuorille turvattaisiin terapiatakuun palvelut riittävien tulkkipalveluiden avulla ei ole riittävä toimenpide saamen kielilain 19§ mukaan. Tulkkaus ei siis ole ensisijainen tapa järjestää saamenkielisiä palveluita, vaan sitä käytetään vain silloin, jos viranomainen ei pysty ohjaamaan asiakasta saamenkieliselle työntekijälle. Tulkkauksen haasteina voidaan pitää tulkkien esteellisyyttä sekä tulkkauksen sopimattomuutta terapiapalveluiden yhteydessä.

Yhdenvertaisuus palveluissa ja niiden saatavuudessa

Saamenkielisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista on vähän tutkittua tietoa tarjolla. Selvityksissä ja raporteissa on kuitenkin noussut esiin saamelaislasten kokemukset syrjinnästä, oman saamelaisen identiteetin piilottamisesta ja kokemukset yksinäisyydestä. THL:n kouluterveyskyselyn mukaan saamelaisten kotiseutualueen nuoret (2021) käyvät koulukuraattorilla huomattavasti enemmän kuin vastaavasti muu suomi (22,8 %/ 14,1 %) Lisäksi saamelaisalueen nuoret kokevat yksinäisyyttä (22,1) muu Suomi (15,9 %). Lisäksi tyytyväisiä elämäänsä on (59,25 %) kuin muu Suomi (68,2 %). Näiden lukujen valossa saamelaisten lasten ja nuorten hyvinvointi voi olla heikompaa kuin valtaväestön.

Hallituksen tavoitteena on lainsäädännöllä turvata lapsille ja nuorille yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muuhun vaikuttavaan psykososiaaliseen hoitoon. Tämä lakisääteisen tilan ”terapiatakuun” toteutuminen vaatii saamelaisten lasten ja nuorten kohdalla erityisiä lisätoimia. Nykytilassa palveluiden saatavuus ja laatu vaihtelevat valtakunnallisesti, mutta myös Lapin hyvinvointialueella ja saamelaisten kotiseutualueen kuntienkin välillä hyvinkin paljon. Terapiatakuun tulisi tuoda kaikille lapsille ja nuorille yhdenvertainen oikeus päästä tarpeenmukaiseen mielenterveysongelmien hoitoon kohtuullisessa ajassa asuinalueesta tai varallisuudesta riippumatta. Näin ei kuitenkaan saamelaisten lasten ja nuorten kohdalla tapahdu.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi on olennaista, että saamelaisväestön tosiasiallista yhdenvertaisuutta edistetään tarpeen mukaan yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325 § 9) säädetyllä positiivisella erityiskohtelulla. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS 7–8/1976, laki 107/76 ja asetus 108/76) valvova YK:n ihmisoikeuskomitean on linjannut, että alkuperäiskansojen kulttuurin suojaaminen edellyttää positiivista erityiskohtelua. Positiivisesta erityiskohtelusta on säädetty yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325 § 9.) Näin ollen yhdenvertaisuuden turvaaminen myös mielenterveyteen liittyvissä palveluissa on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Julkisen vallan on myös turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut, edistettävä väestön terveyttä sekä tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu perustuslain 19 §:n mukaisesti. Näiden perustuslain velvoitteiden tulisi näkyä myös lasten ja nuorten mielenterveyttä koskevissa viranomaisten ratkaisuisissa ja tosiasiallisissa toimissa. Saamelaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisen terapiatakuun

toteutumisessa on Suomessa haasteita, joita olisi tarpeellista selvittää ja huomioida, jotta palvelut toteutuisivat mm. Saamen kielilain mukaan edes minimitasoin mukaisesti.

Suomen lainsäädännön lisäksi saamelaisten asemaa Suomessa turvaavat useat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Suomi on sitoutuessaan YK:n alkuperäiskansojen maailmankonferenssin loppuasiakirjaan sitoutunut muun muassa edistämään saamelaisnuorten hyvinvointia erityisesti koulutuksen, terveyden, työllisyyden sekä kielen ja perinnetiedon elinvoimaisuuden osalta.

Palveluiden pirstaleisuus

Palvelujärjestelmän pirstaleisuus asettaa suurimpia haasteita saamenkielisten lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiselle. Nyt monen saamelaisen lapsen ja nuoren palvelupolku palvelutarpeen arviosta hoitoon pääsyyn on liian pitkä ja repaleinen. Saamenkielisten lasten ja nuorten perustason palveluverkostoa on vahvistettava, jotta ne toimisivat yhdenvertaisesti suomalaisväestöön nähden ennaltaehkäisevänä palveluverkostona.

Palvelupolun ja hoitokontaktien pysyvyys ja jatkuvuus ovat suuri ongelma saamelaisten kotiseutualueen kunnissa vaihtuvan henkilöstön myötä. Tämä haaste koskee mm. sote-sektorin sekä koulujen opetushenkilöstöä. Lapin hyvinvointialueella saamenkieliset lapset ja nuoret saavat apua haasteisiinsa suomenkielisestä kouluterveydenhuollosta ja koulupsykologeilta tai -kuraattoreilta. Lasten, nuorten ja perheiden ehkäisevän terveydenhuollon palveluja ovat äitiys- ja lastenneuvolapalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuolto. Ehkäisevän terveydenhuollon palveluihin voidaan lukea myös opiskeluhuollon psykologipalvelut.

Ehkäisevän terveydenhuollon tehtävänä on terveydenhuoltolain 3 §:n mukaisesti edistää yksilöiden yhteisöjen sekä väestön terveyttä, toimintakykyä ja hyvinvointia. Tähän sisältyy mielenterveyttä edistävä ja vahvistava työ sekä mielenterveyden häiriöiden ehkäisy. Saamenkielisiä kouluterveydenhuollon palveluita on saamelaisten kotiseutualueella vaihtelevasti saatavilla vain pohjoissaamen kielellä. Saamenkielisiä koulupsykologi tai koulukuraattoripalveluita ei ole saatavilla lainkaan. Saamenkielisiä erityisopettajia ei ole käytännössä lainkaan.

Kouluissa mahdolliset lasten mielenterveysongelmat voivat näkyä erilaisina käyttäytymisen haasteina. Erityisesti tarkkavaisuushäiriöiden diagnosointi kuten ADHD on lisääntynyt saamelaislasten keskuudessa. Diagnosointi tehdään suomen kielellä, suomenkielisten testausmateriaalien mukaisesti. Saamelaislasten diagnosoituihin haasteisiin on rajallisesti tarjolla apua. Kouluissa ilmenneet haasteet siirretään koulujen taholta usein sosiaalihuollon vastuulle lastensuojeluilmoitusten myötä.

Sosiaalipalveluiden toteutumisesta saamelaisten kotiseutualueella uhkaa vakavasti pula ammattitaitoisen henkilöstön saatavuudesta. Lisäksi työntekijöiden vaihtuvuus vaarantaa palveluiden laadun. Hälyttävää on huomata, että saamelaisten kotiseutualueella sosiaalipalvelut toteutuvat puutteellisesti sen takia, että avoimia virkoja ei saada täytettyä, eikä alueelle siten saada ammattitaitoista henkilöstöä tuottamaan palveluita. Pula ei ole ainoastaan saamenkielisistä työntekijöistä, sillä kaikkia sosiaalipalveluita saamelaisten kotiseutualueella ei pystytä tällä hetkellä järjestämään lain edellyttämällä tavalla edes suomenkielisinä. Myöskään ostopalveluita alueella ei ole tarjolla, satunnaisesti hyödynnettäviä ostopalvelutyöntekijöitä lukuun ottamatta. Tällöin myös

lakiehdotuksen mukaiset sosiaalihuollon toteuttamat mielenterveysinterventiot ovat haasteellisia toteuttaa.

Lasten- ja nuorisopsykiatria on osa lähtökohtaisesti vakavia mielenterveysongelmia varten tarkoitettua erikoissairaanhoidoa. Lapin hyvinvointialueella lähin erikoissairaanhoidoa tarjoava yksikkö on Rovaniemellä. Saamelaisten kotiseutualueelta matkaa palveluihin (Inari) 350 km päässä. Esimerkiksi Nuorgamista matkaa kertyy monta sataa kilometriä enemmän. Lapin hyvinvointialueen lasten- ja nuorisopsykiatrian alalla ei ole saamenkielisiä palveluita tarjolla.

Aikarajaus

Terapiatakuu tulisi varmistaa niin, että hoidon tarve tulisi arvioida välittömästi apua haettaessa, ja suositellun hoidon tulisi alkaa kuukauden sisällä. Saamelaisten kotiseutualueella hoitoon pääsy on nykyiselläänkin usein viivästynyt. Perusterveydenhuollon hoitotakuun pidentäminen 14 vuorokaudesta 3 kuukauteen ei ole kannatettava muutos. Hoitotakuun pidentäminen lisää kiireettömään hoitoon pääsyn odotusaikoja myös lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin pääsyssä. Saamenkielisistä sekä myös suomenkielisistä perustason perheiden palveluista, sosiaalipalveluista, koulupsykologin ja kuraattoreiden palveluista on pulaa. Vaikka lapsilla ja nuorilla olisi todettu akuuttia tarvetta palveluille on palveluihin pitkät jonot. Esimerkiksi saamelaisten kotiseutualueella suomenkielisissäkin toimintaterapiapalveluissa hoitoon pääsy on voinut viivästynyt jopa usealla vuodella. Mikäli avun saanti viivästyy, kuten usein nykytilanteessa tapahtuu, ongelmat vaikeutuvat, kertautuvat ja muuttuvat monimuotoisemmiksi.

Saamelaiskäräjien mukaan terapiatakuu on ulotettava pikaisesti myös yli 23-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin ja myöhemmin koko väestöön. Saamelaislasten ja nuorten sekä nuorten aikuisten kohdalla tulisi kaikilla ikäluokilla olla mahdollisuus matalankynnyksen terapiapalveluille. Saamelaisten monisukupolvisten traumojen sekä kuormittavan nykytilan takia saamelaisilla on ”terapiavelkaa”. Saamelaisten assimilaatiokokemukset ja niiden aiheuttamat seuraamukset saamelaisille yksilöille ja yhteisöille ovat pitkään jatkuneiden, historiallisten prosessien tuloksena syntyneitä. Traumakokemuksia ei voida pitää päättäneinä, vaan niitä ylläpitävät olosuhteet, jotka jatkuvat nykypäivänä erilaisten rakenteellisten ja suoran syrjinnän ilmenemismuotojen kautta.

Jokainen saamelainen lapsi, nuori ja nuori aikuinen kantaa mukanaan saamelaisten tulevaisuutta ja heillä tulee olla mahdollisuus katkaista ylisukupolvisena jatkunut trauma. Lapsuudessa koetut traumat, kuten pahoinpitely, kiusaaminen ja hylkääminen voivat lisätä riskejä masennukseen, ahdistukseen, ja muihin stressiperäisiin tunne-elämän sekä käyttäytymisen ongelmiin myöhemmällä iällä ja kytkettyä erilaisiin sopeutumiskyvyn ja itsesäätelyn häiriöihin.

Yksilöiden kohtaamien menetysten ohella kyse on erityisesti yhteisöllisistä traumoista, jotka ilmenevät kielen ja kulttuurin menetyksenä ja elinmahdollisuuksien heikentymisenä sekä yhteisöjen elinvoimaisuutta ylläpitävien ja sosiaalisten kudosten ohenemisena tai rikkoutumisena. Psykososiaalisen tuen tulee siten tunnistaa ja tavoittaa ensisijaisen trauman kokeneiden sukupolvien lisäksi toisen ja kolmannen sukupolven välilliset traumakokemukset, jotka kuormittavat henkistä hyvinvointia ja voivat ilmetä erilaisina oireina.

3. Onko sääntely takuun piiriin kuuluvista psykososiaalisista interventioista terveydenhuoltolain 53 §:n ja opiskeluterveydenhuoltolain 10 a §:n säännöksissä soveltamisen kannalta toimiva?

En osaa sanoa

4. Onko takuun piiriin kuuluvan psykososiaalisen hoidon aloittamisen enimmäisajan määrittely terveydenhuoltolain 53 §:ssä ja opiskeluterveydenhuoltolain 10 a §:ssä soveltamisen kannalta toimiva?

En osaa sanoa

5. Onko takuun piiriin kuuluvan mielenterveystyön palveluna annettavan psykososiaalisen tuen ja psykososiaalisten työmenetelmien määrittely sosiaalihuoltolain 25 a §:ssä soveltamisen kannalta toimiva?

En osaa sanoa

6. Onko takuun piiriin kuuluvaa mielenterveystyön palvelua koskevan päätöksen toimeenpanon sääntely sosiaalihuoltolain 45 §:ssä soveltamisen kannalta toimiva?

En osaa sanoa

7. Onko esitetty 2 a §:n sääntely valtioneuvoston asetukseen hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta riittävä terveydenhuollon menetelmien osalta?

Ei

YTA-sopimuksessa on huomioitava Lapin hyvinvointialueen lakisääteiset velvoitteet kohdistuen saamenkielisen väestön hyvinvointiin ja palveluihin. Yhteistyösopimuksessa on järjestämislain 36 §:n 3 momentin 8 kohdan mukaisesti sovittava sosiaali- ja terveydenhuollon menetelmien käyttöönoton, käytön ja käytöstä poistamisen alueellisten periaatteiden määrittelystä, niitä koskevat valtakunnalliset linjaukset huomioon ottaen. Lapin Hyvinvointialueella tulee varmistaa menetelmäkoulutuksien soveltuminen myös saamelaisväestölle.

Menetelmäkoulutuksia tulee kohdentaa saamenkielisille työntekijöille, jotta kielelliset oikeudet voidaan turvata saamelaisväestölle. Lapin hyvinvointialueella tulee kehittää saamelaisille kielellisesti ja kulttuurisesti soveltuvia lasten ja nuorten terapia ja palvelumalleja mielenterveystyöhön. Yhteistyösopimuksessa on sovittava 36 §:n 4 momentin mukaisesti sovittuihin vastuisiin liittyvästä hyvinvointialueiden välisestä kustannusten jaosta. Lapin hyvinvointialueelle tulee saada korvamerkityt resurssit valtion budjetista saamelaisväestön palveluiden kehittämiseen ja kustannusten kattamiseen. Kaksikielisten hyvinvointialueiden on tehtävä yhteistyösopimus

ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tämän saman periaatteen tulisi koskea myös saamenkielisiä palveluita.

8. Onko esitetty 2 a §:n sääntely valtioneuvoston asetukseen hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta riittävä sosiaalihuollon menetelmien osalta?

kts. edellinen vastaus

9. Miten lasten ja nuorten terapiatakuun enimmäisaikojen toteutumisen seuranta olisi tiedonhallinnan näkökulmasta tarkoituksenmukaista toteuttaa?

Saamelaisia koskevien rekisteritietopohja on heikkoa ja sitä on vähän. Hyvinvointialueille kaavailut tietojen julkaisuvaateet esimerkiksi väestöryhmittäin voi olla haastavaa. Asiakastietojärjestelmissä ja asiakirjapohjissa olisi tarve tehdä näkyväksi asiakkaan asiointikieli, jonka myötä palveluiden kohdentumista voisi seurata. Käytössä olevat asiakastietojärjestelmät eivät mahdollista asiakkaan toivoman asiointikielen näkyväksi tekemistä. Kieleen ja kulttuuriin pohjautuvien tarpeiden näkyväksi tekeminen asiakkaan toivomasta asiointikielestä edistäisi kielen ja kulttuurin nykyistä parempaa huomioimista palveluiden järjestämisessä ja kohdentamisessa.

Lainsäädännössä tulee huomioida EU:n yleinen tietosuoja-asetuksen (GDPR, EU 2016/679, 9.artikla) Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely: Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometrinen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely on kiellettyä.

Sähköisten asiakastietojärjestelmien, asiointipalvelujen ja erilaisten henkilökohtaisten hyvinvointitiedon keruun sovellutusten tiedonhallinta- ja hyödyntämismalleissa tulee turvata EU-tietosuojadirektiivien mukaiset erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat tietosuojajärjestelyt ja osaamisen välittyminen eri tasoilla.

Tiedontuotannossa tulee huomioida YK:n TSS-yleissopimusta valvovan komitean vuonna 2021 antama suositus siitä, että Suomen tulisi parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksiaan.

10. Millaista kansallista ohjausta ja toimenpiteitä esitetyn lainsäädännön onnistunut toimeenpano mielestänne edellyttää?

Saamenkielisten lasten ja nuorten yhdenvertainen terapiatakuun toteuttaminen lain mukaisesti edellyttää riittäviä resursseja ja ammattitaitoista saamenkielistä ja kulttuurista ymmärrystä hallitsevaa

sote-alan henkilöstöä. Hyvinvointialueet saavat lisärahoitusta yhteensä 35 miljoonaa euroa työtä varten. Lapin hyvinvointialueella on valtakunnallinen vastuu saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämisessä. Tätä valtakunnallista vastuuta on tuettava riittävin taloudellisin resurssein. Jotta Lapin hyvinvointialueelle määritellyt lakisääteiset toimet voidaan toteuttaa, tulee toiminnalle myöntää esimerkiksi korvamerkittyä rahoitusta. Tämän korvamerkityn rahoituksen kautta on mahdollista tukea ja seurata saamenkielisen väestön palvelutarvetta, palvelutarpeen kehittymistä ja kehittämistä.

Terapiatakuun tavoitteena on edistää näyttöön perustuvien psykososiaalisten menetelmien käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoimaa ja vahvistaa mielenterveystyön laatua ja yhdenvertaisuutta. Psykososiaalisia menetelmiä on otettu käyttöön vuodesta 2020 lähtien perusterveydenhuollossa ja opiskeluhuollossa osana mielenterveysstrategian toimeenpanoa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystyökeskus -ohjelman ja Suomen kestävä kasvun ohjelman rahoituksilla. Käyttöön valikoituneista menetelmiä ei ole käännetty saamen kielille tai kulttuurinmukaistettu. Valikoituneiden menetelmien sopivuudesta saamelaisväestölle ei ole käyty keskustelua.

Turun yliopiston Voimaperheet-hanke suunnitteli yhteistyöhanketta kulttuurinmukaistamiselle Lapin hyvinvointialueen Tulevaisuuden sote-keskus hankkeen kanssa (2022–2023), mutta tämä työ jäi toteuttamatta. Saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia näyttöön perustuvia strukturoituja menetelmiä ei ole saamelaisväestölle tarjolla käytännössä lainkaan. Strukturoitujen menetelmien käyttöönotossa on tunnistettu myös riskejä. Takuun piiriin kuuluvat interventiot toteutetaan tietyn rakenteen ja sisällön mukaisesti, ja ne kohdentuvat tiettyyn ongelmaan ja oireeseen. Ne eivät huomioi kulttuurisia erityistarpeita tai saamenkielisyyttä.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission käynnistämisen yhteydessä on perustettu valtakunnallinen saamenkielisen ja kulttuurin mukaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj - Uvjâ - Uvja vuonna 2022. Uvja toimii Lapin hyvinvointialueella erillisellä rahoituksella. Uvjan kautta on mahdollista saada valtakunnallisesti saamenkielisiä ja saamelaiskulttuurin huomioivia matalankynnyksen mielenterveyspalveluita mm. lyhytterapiapalveluita kaikilla Suomessa puhuttavilla saamen kielillä. Tämä palvelu on ainoa Suomessa saamelaisille tarjottava palvelu, joka toimii myös etäpalveluna ja kattaa kaikki saamen kielet. Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön Uvjan työntekijät tekevät laaja-alaisesti yhteistyötä eri sidosryhmien sekä mm. hankkeiden kanssa. Uvjan työntekijät ovat osallistuneet Tulevaisuuden sote-keskus perhekeskustyöpajoihin, joissa kehittäminen tapahtuu lähellä palveluiden käyttäjiä. Lisäksi Uvjan työntekijät ovat jalkautunut mm. saamelaisten kotiseutualueen peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa.

Uvjan rahoitus on sidottu saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimintakauteen, joka päättyy 31.12.2025. Jotta lapsille ja nuorille taataan lakiehdotuksen mukaiset kulttuurinmukaiset ja kielelliset varhaisen tuen palvelut, tulisi saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjalle varata pysyvät toimintaresurssit Lapin hyvinvointialueella. Saamelaisten oma psykososiaalisen tuen yksikkö on elinehto sille, että terapiatakuun lakivelvoitteita voidaan Suomessa saamelaisväestön kohdalla edistää ja toteuttaa.

11. Hallituksen keväällä 2024 tekemä päätös perusterveydenhuollon hoitotakuun pidentämisestä 14 vuorokaudesta 3 kuukauteen tulee kiirettömän hoidon osalta vaikuttamaan ensimmäisen hoitotapahtuman järjestämisen enimmäisaikaan perusterveydenhuollossa. Edellyttäisikö tämä muutos toteutuessaan mielestänne muutoksia terapiatakuusäntelyyn?

Ei kantaa

12. Muu palaute liittyen hallituksen esitysluonnokseen

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten mielenterveyspalveluiden sekä perustason sote-alan ammattilaisista on suunnaton pula. Lausunnolla olevan lakimuutoksen ajatuksena on hyödyntää nykyisiä mielenterveystyön ammattilaisia, sekä kouluttaa muita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia käyttämään varhaisen vaiheen lyhyitä psykososiaalisia hoitoja. Tämä suunnitelma ei saamelaisväestön kohdalla kuitenkaan toteudu. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista (2021) todetaan, että saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät toteudu edes lainsäädännön edellyttämällä vähimmäistasolla.

Nykyiselläänkään olemassa oleva saamenkielinen henkilöstö ei riitä turvaamaan inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielisten palveluiden toteutumista saamen kielilain (1086/2003) ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiselain (612/2021, 5 §) mukaisesti. Lapin hyvinvointialue on todennut, että hyvinvointialueen henkilöstöllä ei ole riittävän laajaa saamen kielen ja kulttuurin osaamista vastaamaan alueen palveluiden tarpeeseen. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen heikentää saamenkielisen henkilöstön saatavuutta entisestään.

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on merkittävä saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen vaikuttava toimenpide. Aikuiskoulutuksen merkitys korostuu saamelaisten kotiseutualueella ja saamenkielisten palveluiden saatavuuden turvaamisessa. Aikuiskoulutuksen tukeminen on ehdottoman tärkeää saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuuden turvaamiseksi ja kehittämiseksi. Kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ovat uhanalaisia ja jokainen uusi saamenkielenpuhuja on tärkeä.

Alkuperäiskansaoikeuksien edistämisessä merkittävää on saamenkielisen henkilöstön saatavuuden mahdollistamat saamenkieliset palvelut. Saamebarometrin (2021) mukaan saamenkielinen väestö kokee tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi terveyspalvelut, seuraavana tulevat sivistys- ja sosiaalipalvelut sekä poliisi. Omakielisillä palveluilla on yhä suurempi merkitys saamelaisten mahdollisuuksille ylläpitää terveyttään ja hyvinvointiaan sekä elää arvojensa, tapojensa ja kulttuurinsa mukaisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittämiseen hankerahoitusta kertaluontoisesti vuonna 2022 n. 2 miljoona euroa. Hankerahoituksella Oulun yliopisto, Lapin yliopisto sekä Lapin ammattikorkeakoulu, Oulun ja Diakonia ammattikorkeakoulun yhteistyönä ovat aloittaneet hankkeet, joilla koulutetaan saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä ja kehitetään sotesektorin saamenkielikoulutusta. Hankkeet ovat kertaluontoisia, jolloin ne tuovat apua hetkellisesti, mutta vaativat toistuvuutta

tuodakseen kestäviä ratkaisuita akuuttiin ja krooniseen osaajapulaan. Hankkeen kautta järjestettävään opetukseen osallistuvat opiskelijat rahoittavat koulutustaan aikuiskoulutustuella. Aikuiskoulutustuen poisto vaarantaa opintoihin osallistumisen.

Toimintasuositukset

- Lapin hyvinvointialueelle tulee varata resurssit saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten perustason palveluiden jatkuvuuden turvaamiseksi ja kulttuurinmukaisten palveluiden valtakunnallisten palveluiden kehittämisen mahdollistamiseen.
- Vakinaistetaan saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjan pysyvä toimintarahoitus. Jotta lapsille ja nuorille voidaan taata minimissään lakiehdotuksen mukaiset kulttuurinmukaiset ja kielelliset varhaisen tuen palvelut tulee saamelaisen psykososiaalisentuen yksikkö Uvjalle varata pysyvät toimintaresurssit Lapin hyvinvointialueella.
- Turvataan saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuus sote-sektorilla, varhaiskasvatuksessa sekä opetuksessa. Laaditaan saamenkielisen henkilöstön aikuiskoulutukseen aikuiskoulutustuen korvaava toimintamalli turvaamaan saamenkielisen henkilöstön resurssit.
- Toimeenpanon onnistumista ja vaikutuksia tulee seurata ja arvioida kokonaisuudessaan. Saamelaislasten hyvinvoinnin ja mielenterveyspalveluiden tilasta tulee laatia vuosittain omat selvityksensä mm. THL:n kouluterveyskyselyn saamelaisten kotiseutualueen vastausten perusteella. Palveluiden vaikuttavuuden tarkastelu sekä lisäresurssien kohdentaminen saamelaislasten hyvinvointiin ja mielenterveyspalveluihin sekä saamelaisten kotiseutualueen peruspalveluihin.
- Hyvän työn ohjelmassa tulee huomioida myös saamenkielisten henkilöstöä koskevat saatavuushaasteet.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
II varapuheenjohtaja

Riitta Lehtola-Kosonen
sosiaali- ja terveysihteeri

Lausunnosta päätti II varapuheenjohtaja 9.6.2024

Lisätietoja antaa: sosiaali- ja terveysihteeri Riitta Lehtola-Kosonen, riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi,
puh. +358 (0)44 777 4820

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 10 pages before this page

Dokumentet inneholder 10 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 10 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 10 sider før denne side

Detta dokument innehåller 10 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende